

Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського

«Я люблю свою жінку безмежно...»

Тендітна гарна світловолоса жінка у вишуканому вбранні – модній сукні з високим коміром, мереживною вставкою і шлейфом. Ретельно продуманий фасон гідно підкреслює стрункий стан. Відчувається, що Олена Гнатюк мала добрий естетичний смак і вміла подати власні жіночі принади якнайкраще.

Олена Михайлівна Гнатюк.
Фото Роберта Шеллера.
Львів. 1900 р.

Гнатюки були щасливі у шлюбі. Мали вони чотирьох дітей. На жаль, одна дитина померла навесні 1905 року. Зрілого віку досягли син Юрій і дві дочки: Ірина та Олександра.

Теплі приятельські стосунки, а також листування підтримували два покоління Коцюбинських і Гнатюків.

Перетиналися життєві шляхи Юрія Коцюбинського і Юрія Гнатюка. Позналилися вони 1912 року в Криворівні.

Завдяки Олександрі Гнатюк-Писнячевській Чернігівський музей М. М. Коцюбинського поповнився низкою рецензій на кінофільм «Тіні забутих предків», опублікованих у

французькій пресі. Одним із раритетів музейної колекції став переклад «Тіней...» французькою мовою, виконаний Іваном Гнатюком, і виданий у Парижі 1970 року з ілюстраціями Георгія Якутовича. Цікавий напис на титулі книги: «Ірині Михайлівні Коцюбинській зі щирою пошаною Леся Володимирівна Гнатюк. Париж, 7 грудня 1970 рік».

Повернімося у 1911 рік. Тоді письменник і добрий товариш Коцюбинського Володимир Гнатюк з дружиною і дітьми проводив у Криворівні вакації. Коли туди 19 липня прибув Михайло Коцюбинський, товариш поселив його в хаті дяка Пігуляка. По кілька разів на день вони зустрічалися. Харчувався Коцюбинський у Гнатюків. Після повернення додому письменник одержав пожиттєву пенсію і залишив працю у Чернігівському земстві. Першим твором, який написав Михайло Коцюбинський «на вільних хлібах», були «Тіні забутих предків».

10 жовтня до Чернігова завітала Олена Гнатюк. Пробыла вона у друзів три дні і провела час дуже приємно. Ірина Михайлівна Коцюбинська згадувала: «Тато і мама ходили з нею в гості до знайомих та по всіх історичних місцях Чернігова. Оглядали український музей ім. В. В. Тарновського. Гостя покляла квіти на могилу Леоніда Глібова у Троїцькому монастирі. Оглядали старовинний Вал з гарматами понад Десною, а також будинок полкової канцелярії. Пригадує, як в останній день свого перебування вона разом із татом і мамою сиділа у вітальні на диванчику і

залюбки їла чудові грушки – дюшес із нашого саду. Вона була дуже привітна, проста у поведженні, весела, з гумором. Розпитувала нас про успіхи у навчанні. Показувала нам фото своїх дівчаток».

Володимир Гнатюк дуже хвилювався, часто писав дружині листи. Кореспонденція з-за кордону надходила до Чернігова із деякими затримками. Михайло Коцюбинський ще напередодні візиту львівської гості отримав прохання від її чоловіка: «Як ви отсей лист будете читати, буде, мабуть, у вас моя жінка. Будьте ж ласкаві передати їй залучене письмо, а потім посадити її на крісло, дати перо і казати написати до мене лист на кілька аркушів, щоби я мав що читати, бо досі вона, як звичайно, писала до мене лише коротко та картках так, що я мало навіть що знаю, де і з ким була, що бачила, які віднесла враження і т. д. Також якби я вас не обтяжив занадто, то просив би щось більше написати і про неї, її побут, і про себе. Се було би мені дуже приємно...»

Володимир Михайлович також цікавився деталями подальшого маршруту жіночої подорожі, бо вона ще планувала їхати до Миколаєва і Одеси. Нарешті, одержавши від коханої звістку, Гнатюк пише в Чернігів: «Нині дістав я картку від жінки з Вашою дорисовкою і заспокоївся. Не гнівайтесь, що я штурмував так до Вас останніми днями, та надіюся, що Ви зрозумієте мене вловні, бо я люблю свою жінку безмежно, а довгий час не мав од неї звістки... Дякую дуже, що Ви турбувалися нею».

Пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу

Крим. У кожного з нас з цим словом пов'язані свої спогади та асоціації. Михайло Коцюбинський, вперше потрапивши на півострів наприкінці XIX століття, був вражений надзвичайною природою і самобутніми традиціями місцевого населення – кримських татар. У своїх листах він неодноразово ділився своїми враженнями: «Крим настільки вразив мене, що я ходив тут немов уві сні», або ж письменник зауважує, що «це справжнє татарське царство без жодного впливу московщини».

Мине кілька десятиліть, і в роки Другої світової війни з поверненням півострова під контроль радянської влади у Криму відбудуться катастрофічні зміни, що зламають тисячі долів корінного населення...

Щорічно 18 травня відповідно до постанови Верховної Ради, прийнятої у 2015 році, в Україні відзначається День пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу. Ця пам'ятна дата встановлена на згадку про трагічну сторінку в історії корінного населення

Криму – примусового вивезення понад 190 тисяч кримських татар та представників інших народностей, що мешкали в Криму станом на травень 1944 року.

13 травня 1944 року армія нацистської Німеччини відступила і Крим перейшов під контроль радянської влади. А вже за кілька днів, з 18 по 20 травня, відбулася найбільша хвиля виселення корінного населення з півострова.

Депортованих, а це були переважно жінки, діти і літні люди, закритими ешелонами транспортували на схід – до спецпоселень в Узбекистані, Казахстані, Таджикистані. Частина депортованих відправили на примусові роботи до Московського вугільного тресту, таборів фронтового резерву та ГУЛАГу.

У місяцях заслання протягом року до завершення війни загинули більше 30 тис. кримських татар. Зазнало значної шкоди і господарство Криму, втрапивши досвідчених працівників. Попри численні політичні акції і протести повернутися на батьківщину кримським татарам дозволили лише 1989 року.

У наш час, після незаконної анексії Криму російською федерацією 2014 року, утиски і репресивні заходи щодо кримських татар з боку злочинної російської влади тривають.

А відчуті, яким був отой справжній татарський Крим до появи на його мальовничих землях «совєтів», можна вкотре звернувшись до оповідань М. Коцюбинського, котрий майстерно змалював життя і природу півострова у своїх творах.

Ісаак Прохорович Мазепа

Одним із найвідоміших українських політиків, уродженців Семенівського краю (північ Чернігівщини, а історично частина Стародубщини) є Ісаак Прохорович Мазепа (16 серпня 1884, с. Костобобрів, Новгород-Сіверський повіт, Чернігівська губернія – 18 березня 1952, Аугсбург, Баварія, ФРН), керівник уряду Української Народної Республіки періоду Директорії (від серпня 1919 до травня 1920 року).

Народився у родині міщан козацького походження, закінчив Новгород-Сіверську повітову бурсу, потім Духовну семінарію в Чернігові. З 1904 року вчиться на агронома на факультеті природничих наук Санкт-Петербурзького університету. Водночас вступив до української студентської громади, згодом до Революційної української партії (РУП), а від 1905 – до Української соціал-демократичної робітничої

партії (УСДРП), одним із лідерів якої він пізніше став.

У Санкт-Петербурзі він познайомився з майбутньою дружиною – студенткою медичного жіночого інституту Наталею Сингалевич, також членом УСДРП. В подальшому живе і працює в Катеринославі (нині Дніпро).

Прем'єрство Мазепа, припало на складний час, коли «тільки непохитна, хто-небудь скаже – романтична – віра держала тоді людей при уряді і в армії УНР, хоч бували дні, коли більшовицька кіннота знаходилася за 25 кілометрів від тимчасової столиці УНР».

Після поразки УНР жив на еміграції, дуже часто за кошти своєї дружини вченого-мікробіолога, надзвичайно багато часу присвятив згуртуванню українців, політиці. 1936 року відмовився прийняти чехословацьке громадянство, хоч це було краще необхідно для

отримання постійної роботи. Він заявив: «Що скажуть українці, коли довідаються, що колишній прем'єр став громадянином іншої держави».

За спогадами, друзів до останніх днів у його мові відчувалася східноукраїнський діалект притаманний жителям Семенівки.

Вважаю, що у Костобобріві має бути меморіальна табличка з його іменем, – звісно, після перемоги.

Олександр ЯСЕНЧУК

Олексій Плющ: талант і трагедія

Олексій Плющ народився 25 травня 1887 року в селі Оленівка (нині Ніжинського району) в сім'ї Левка та Ганни Плющів. Батько Олексія з 1878 до 1894 року працював учителем народних шкіл Чернігівської губернії, потім – у Варшавській казенній палаті.

Гімназію Олексій Плющ закінчив уже у Варшаві, куди довелося переїхати його родині.

Письменницький талант проявився у хлопця дуже рано. Уже у 12 років він вів щоденник. У 1902 році п'ятнадцятирічний Олексій береться за переклад «Слова о полку Ігоревім» українською мовою. Також юнак перекладає рідною мовою поезії Генріха Гейне, починає писати власні вірші. Цього ж року з'являються його новели «Плач шаленого» та «Моя муза», наступного року – «Записки недугої людини».

У 1905 році побачила світ збірка поезій Олексія Плюща. Згодом публікуються твори, які до того ще не були видані: поема «Гнилий» (1903), новели «Сповідь (записки одного з багатьох)» (1903) та «Палкий мисленник і учитель» (1904), яка була «присвячена коханій матері».

Свої твори Олексій Плющ публікував під псевдонімами О. Дафненко, О. Дафне-Гедеренко, Смутненко.

Навчання молодий письменник продовжив у 1906 – 1907 рр. – він став студентом Ніжинського історико-філологічного інституту.

У ці роки з-під його пера виходять повість «Великий в малім та малий у великім», драма «Смерть поета», психологічний нарис «Страшна помилка». Усі ці твори написані під впливом ліберально-народницьких ідей і позначені філософсько-психологічним спрямуванням, застосуванням елементів імпресіонізму та засобів художньої умовності.

Критика відразу помітила написані в 1905–1907 рр. романи «Вперед», «В натоплі», «Театральні враження», п'єси «Перед світом», «Годі», поезію в прозі «Революція».

Захоплюється Олексій Плющ і громадською роботою. Через скрутне матеріальне становище йому доводилося займатися репетиторством, він читав платні лекції. Багато уваги приділяв роботі в ніжинській «Просвіті».

Юнак захоплювався творчістю Г. Квітки Основ'яненка, М. Гоголя, Т. Шевченка, Ф. Достоєвського, Г. Ібсена, К. Гамсуна, А. Кримського, студіював праці Ч. Дарвіна, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше.

Молодий письменник зазнав впливу Т. Г. Шевченка як поборника національних ідеалів української інтелігенції. Рядки Шевченка стали епіграфами до новел Олексія Плюща «Плач шаленого», «В пивниці». Епіграфи з творів Т. Г. Шевченка вміщені у повісті «Великий в малім та малий у великім».

У доробку Олексія Плюща неодноразово спостерігаються ремінісценції з лірики Тараса Шевченка: герої його творів читають «Кобзар», ведуть розмови про Шевченка, якого називають національним генієм, співають пісню «Рево та стогне Дніпр широкий».

Олексій Плющ чітко бачив своє завдання в участі в інтелектуальному опорі російському абсолютизму, в боротьбі за національну незалежність і культурну

самобутність України. Громадська діяльність юнака привернула увагу поліції, і Олексій Плющ опинився під наглядом «всевидячого ока». Складні життєві обставини, нечіткість світогляду позначилися на творчості митця. Герої його творів «Плач шаленого», «Записки недугої людини» – хворобливі, знервовані, знесилені люди. Та є у нього твори, що свідчать про невтомні шукання автора. Він прагнув правдиво відобразити навколишнє життя.

На психологічний стан молодого літератора гнітюче вплинуло й непорозуміння між ним та його нареченою. Усе це призвело до того, що на двадцять першому році життя, юнак несподівано відійшов у вічність.

Олексій Плющ застрелився, залишивши записку: «Пропаща надія... Прощайте... Бачу, що нема мені щастя на сім гніднім світі... Поховайте в саду... Ще раз прощайте... Радійте... Мене ж забудьте...».

Лишилися незавершеними п'ятнадцять творів, серед них роман-фантазія «Метаморфози», повість «Два приятелі, або Чи Христос, чи революція?».

У 1911–1912 роках вийшов посмертний двотомник прози Олексія Плюща, яка вражала юнацькими пориваннями, творчим піднесенням, обстоювала право митця і людини на визволення «з-під влади світу», доводила, що краса повинна узгоджуватися з етичними засадами.

Творчість Олексія Плюща має чимало суперечностей, та вона переконує, що письменник виходив на дорогу письменника-реаліста. Але жорстока дійсність зламала талановитого юнака.

Чернігівська обласна
універсальна
наукова бібліотека
імені В. Короленка